

Nr 1246

Av herrar **Helén och Bengtson**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 120, angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1970/71, m. m.

(Lika lydande med motion nr 1457 i Andra kammaren)

Det ekonomiska läget

Högkonjunkturen präglar fortfarande i stora drag det ekonomiska livet i Sverige liksom i de flesta västeuropeiska länder. De långsiktiga regionala balansproblemen i vårt land kvarstår. Produktionsökningen kan väntas bli inte obetydligt lägre 1970 än föregående år. Kapacitetsutnyttjande och arbetskraftsbrist sätter gränser för expansionsmöjligheterna. Det förefaller också som om högkonjunkturen i Västeuropa snart kommer att uppnå sin höjdpunkt för denna gång. En viss avmattning kan enligt expertisen förväntas göra sig gällande kanske redan mot slutet av innevarande år eller någon gång nästa år. Stagnationstendenser i USA under andra halvåret 1970 kan förväntas få ett visst genomslag också i Europa efter en viss tidsintervall. En rätt vanlig uppfattning i USA är att produktionens tillbakagång blir ganska ringa och att en återhämtning börjar under första halvåret 1971. Någon egentlig depression där eller i Europa befaras i allmänhet inte.

I många länder finns för närvarande starka tendenser till pris- och kostnadsökningar. I Sverige är prisstegringstakten för närvarande mycket snabb, ca 7 % de senaste tolv månaderna. Den lugna utvecklingen under 1968 och första halvåret 1969 har därmed brutits.

Den internationella valutasituationen har förbättrats under det senaste året, sedan valutakurserna i Frankrike och Västtyskland anpassats till mera realistiska nivåer och Storbritanniens betalningsbalans stabiliserats. Sverige, som under avsevärd tid haft en stabil valutasituation, har däremot fr. o. m. 1969 drabbats av ett betydande valutautflöde, som dramatiskt reducerat vår valutareserv med mer än en tredjedel.

Däriigenom har något väsentligt nytt inträffat i Sveriges ekonomi, som under 1970-talet kunnat utvecklas relativt opåverkad av internationella störningar. För ett land, som är så beroende av utrikeshandeln, har detta varit en mycket fördelaktig position. En försvagning av vår valutaställning minskar vår ekonomisk-politiska handlingsfrihet. Balans i utrikesbetalningarna är därför ett viktigt mål för vår politik. Nuvarande tendenser till

obalans måste övervinnas, för att allvarliga störningar i vår ekonomi skall kunna undgås.

Prognoserna i 1969 års reviderade finansplan

Den reviderade finansplanen präglas i år av en betydande optimism, som står i intressant kontrast till det besvärliga samhällsekonomiska läge vårt land befinner sig i med kraftig kostnadsstegring och obalans i de utrikes betalningarna. Optimismen på regeringshåll är ingen nyhet. Varje finansplan och reviderad finansplan präglas, särskilt under ett valår, av en glad och förtröstansfull anda, vare sig opolitiska experter ser allvarliga svårigheter i framtiden eller inte.

Det kan därför finnas anledning att undersöka, om finansministern i fjolårets reviderade finansplan rätt uppskattade den ekonomiska utvecklingen under 1969.

Nedan anges värdena för 1969 i vissa väsentliga avseenden, sådana de prognostiserades i den reviderade finansplanen i maj 1969 och sådana de faktiskt blev:

	Rev. finansplan 1969 prognos	Utfall
Industriinvesteringar	+ 6 %	+ 2 %
Handels investeringar	+ 19 %	+ 12 %
Prisnivå	+ 2,5 %	+ 4,6 %
Importvolym	+ 7,5 %	+ 13,1 %
Exportvolym	+ 8,0 %	+ 12,1 %
Importpriser	+ 0,5 %	+ 2,0 %
Exportpriser	+ 2,5 %	+ 3,5 %
Handelsbalans	— 535	— 1 080
Bytesbalans	— 320	— 1 080

Utfallet visar betydande felmarginaler i förra årets finansplaner. Med stor sannolikhet kommer också den reviderade finansplanen 1970 att slå fel på åtskilliga punkter.

Den ekonomiska tillväxten — en internationell jämförelse

En ökning av de reala resurserna i samhället anses allmänt vara ett av de angelägna målen för den ekonomiska politiken. Mätaren på hur väl man lyckas därmed är tillväxten i bruttonationalprodukten (BNP). Folkpartiet har ofta framhållit att BNP och dess fördelning inte är det enda måttet på ett lands levnadsstandard och dess invånares livsnivå. I ett mänskligare samhälle måste också problemen bortom och vid sidan av den ekonomiska tillväxten beaktas. Likväl är ökningen av BNP ett mått på hur väl vi i Sverige lyckas utnyttja våra ekonomiska möjligheter. En sänkt öknings-

takt får till effekt att de realiserbara ambitionerna blir lägre än eljest även på områden där rent ekonomiska bedömningar traditionellt spelar en underordnad roll. Värden vilka — som man ibland uttrycker det — »inte kan mätas i pengar» kostar i allmänhet mycket pengar att tillvarata. Det gäller kultur, miljöskydd, människovård och mycket annat. Väsentliga brister i vårt samhälle kan lösas snabbare om tillgängliga resurser tas till vara och fås att växa på bästa sätt.

Vid en internationell jämförelse framstår den ekonomiska tillväxttakten i vårt land som relativt låg under den senaste femårsperioden, vilket nedanstående tabell visar. För 1970 beräknas Sverige, bortsett från Storbritannien, få den lägsta ökningstakten i fråga om BNP i Västeuropas OECD-länder.

Bruttonationalproduktens årliga ökning

Medeltal för åren 1966—1970

Japan	12,4 %
Italien	5,7 %
Frankrike	5,4 %
Nederländerna	4,9 %
Österrike	4,5 %
Västtyskland	4,5 %
Canada	4,3 %
Norge	4,3 %
Belgien	4,2 %
Finland	4,1 %
Danmark	4,0 %
Sverige	3,7 %
USA	3,6 %
Schweiz	3,4 %
Storbritannien	2,3 %

Under flera av de år som jämförelsen omfattar har kapacitetsutnyttjandet i den svenska ekonomin varit relativt lågt, i jämförelse med bl. a. Norge som undgick den ökning av arbetslösheten 1967—1968 som vårt land drabbades av. Arbetslösheten hos oss var under vissa perioder den högsta på över ett decennium. Statens ekonomiska politik har tydligen inte lett till ett så bra utnyttjande av våra resurser som hade varit möjligt.

Prioritering av reformbehoven

Regeringen ger i den reviderade finansplanen klart uttryck för att statsmakternas ambitioner på olika områden kan vara svåra att uppfylla. Man skriver: »Redan ett realiserande av de i årets långtidsbudget beräknade utgifterna skulle nämligen i stort sett omöjliggöra varje ny reform eller

höjning av ambitionsnivån. Regeringen måste emellertid bereda utrymme för en fortsatt reformverksamhet på vissa väsentliga områden. En oundgänglig förutsättning för att detta skall kunna ske är att en omprövning och nedskärning sker inom olika existerande utgiftsprogram.» Hade man genom en annan ekonomisk politik lyckats åstadkomma en något högre tillväxttakt i den svenska ekonomin, skulle väsentliga delar av den nu ifrågasatta reformverksamheten utan större svårigheter ha kunnat realiserats. Med den norska ökningstakten i den svenska ekonomin från 1966 skulle vår nationalinkomst i år ha varit 4—5 miljarder kronor större än den nu är.

Vi delar regeringens uppfattning att en omprioritering av de statliga utgifterna från tid till annan bör omsorgsfullt övervägas. I ett samhälle stätt i ständig utveckling blir vissa av samhällets traditionella uppgifter måhända mindre angelägna än de behov av nya åtgärder som uppstår. En sådan omprioritering bör göras på ett systematiskt sätt med jämna mellanrum för att garantera att de offentliga medlen används på bästa sätt. Därför har vi vid flera tillfällen krävt tillsättandet av en parlamentarisk s. k. besparingsutredning, som skulle ha till uppgift just att lägga fram förslag till omprövningar av den art som nämns i propositionen. I det ekonomiska läge som nu råder kan ökad tyngd läggas bakom krav på en sådan utredning, som måhända för att markera uppgiftens karaktär kunde benämnas »omprioriteringsutredningen».

Finanspolitiken

Den anpassning av finanspolitiken som konjunkturutvecklingen motiverat, först i expansiv och sedan i kontraktiv riktning, har inte kommit till stånd. Det har varit ett av skälen till den senaste tidens utomordentligt drastiska penning- och kreditpolitik med dess, ju längre den varar, alltmera skadliga konsekvenser bl. a. för utvecklingen av näringslivets investeringar. Uppenbart är att verkningarna slår igenom med en betydande eftersläpning.

Det är påtagligt att de finanspolitiska åtgärderna under praktiskt taget hela 1960-talet varit i otakt med konjunkturutvecklingen. Det gäller såväl åtstrammingsåtgärder när konjunkturen gått upp som övergången till en mera expansiv politik, när konjunkturen vänt neråt. Budgetåret 1964/65, då konjunkturerna var mycket goda, bedrevs sålunda en expansiv finanspolitik. Först i början av 1966 vidtogs finanspolitiska åtstrammingsåtgärder av nämnvärd omfattning. Då hade konjunkturen redan hunnit vända, och den statliga politiken bidrog snarast till att påskynda avmattningen. Åtstrammingspolitiken behölls sedan under hela 1967 och ett stycke in på 1968, när det i själva verket hade behövts en stimulans. Fjolårets uppgång i konjunkturen gavs däremot en något väl flygande start genom en expan-

siv finanspolitik. Det är anmärkningsvärt, att statens upplåningsbehov avmattningsåret 1967/68 var lägre än högkonjunkturåret 1969/70 — 2 931 milj. kronor, jämfört med 3 510 milj. kronor. Självklart är inte totalbudgetsaldot det enda måttet på hur expansiv en finanspolitik är. Fördelningen av statsinkomster och statsutgifter på olika områden spelar naturligtvis en mycket betydelsefull roll i detta avseende. Lånar staten pengar för att låna ut dem igen till produktiva ändamål, har det naturligtvis en annan effekt från finanspolitisk synpunkt än en upplåning för konsumtionsändamål. Den principiella fördelningen av inkomster och utgifter i statens budget varierar dock inte så mycket mellan åren att förändringarna i totalbudgetsaldot förlorar sin betydelse som ett första mått på finanspolitikens konjunkturreffekt. Det är anmärkningsvärt hur kraftigt finansministerns bedömning av totalbudgetsaldot för innevarande budgetår (1969/70) har varierat vid olika tidpunkter:

januari 1969	— 2 500 milj.
maj 1969	— 1 500 milj.
januari 1970	— 3 000 milj.
maj 1970	— 3 500 milj.

Från vårt håll har såväl i januari 1969 som i januari 1970 i motioner till riksdagen understrukits att det statliga upplåningsbehovet för innevarande budgetår underskattats av finansministern. Det är en bedömning som visar sig vara realistisk.

Det finns anledning anta att en inte obetydlig förklaring till den vid en internationell jämförelse mindre gynnsamma ekonomiska utvecklingen i vårt land under senare hälften av 1960-talet är att söka i en misslyckad finanspolitik. Åtgärder för att åstadkomma ett system, som möjliggör snabbare och smidigare finanspolitiska anpassningar till förändringar i konjunkturen, är angelägna. Därför är det att beklaga att vårt krav tidigare under detta års riksdag på en utredning rörande verkningarna av de finanspolitiska åtgärderna har avslagits. Regeringen är tydligen orolig för det intryck en översikt över de senaste årens finanspolitik skulle framkalla.

Av den reviderade nationalbudgeten framgår att importprognosen förutsätter en dämpning av nationalproduktens tillväxt från 5,0 % till 3,5 % medförande »en successiv lättnad av efterfrågetrycket på arbetsmarknaden liksom allmänt sett inom samhällsekonomin under loppet av de tre senare kvartalen 1970». Det skulle bl. a. medföra ett minskat tryck på exportindustrins leveranskapacitet.

De förutser bara konsekvenserna av bl. a. finanspolitiken under 1971 kommer att bli en uppbromsning av den inhemska efterfrågan, med återverkningar också på utrikeshandeln. Från konjunkturpolitisk synpunkt borde en restriktivare politik ha satts in betydligt tidigare. Under kom-

mande budgetår framstår nämligen en avmattning av den internationella högkonjunkturen som ganska sannolik. Om vårt land inte samtidigt haft balansproblem i utrikesbetalningarna skulle den förutsedda avmattningen ha motiverat en betydligt mera expansiv finanspolitik än den nu beslutade. Vårt begränsade valutautrymme kan alltså hindra eller begränsa den politik som från produktions- och sysselsättningssynpunkt varit önskvärd.

Enligt vår mening beror en betydande del av det ökade underskottet i bytesbalansen på långsiktiga, strukturella faktorer. Finansministern tycks vara av samma åsikt, av uttalanden i den reviderade finansplanen att döma.

Utrikesbalansen

Underskottet i bytesbalansen har stigit snabbt — från 172 milj. kronor 1967 till 558 milj. 1968 och 1 084 milj. kronor 1969. Det har varit en bidragande orsak till nedgången i vår valutareserv. Denna täcker i dag mindre än hälften så många importveckor som den gjorde bara för några få år sedan.

För 1970 förutser finansministern ett minskat underskott i såväl handels- som bytesbalans. Handelsbalansen beräknas ge ett underskott på 545 milj. kronor och bytesbalansen ett underskott på 800 milj. kronor. Mycket talar för att dessa beräkningar är väl optimistiska och kommer att korrigeras av verkligheten. Första kvartalet 1970 gav i verkligheten ett underskott i handelsbalansen på 1 083 milj. kronor. Skall finansministerns prognos hålla, krävs alltså att årets återstående nio månader ger ett exportöverskott på drygt 500 milj. kronor. För detta fordras ett kraftigt omslag i vår utrikeshandel. Årets första kvartal brukar visserligen ge ett i jämförelse med övriga kvartal stort importöverskott, bl. a. i år mer än vanligt av betydelsefulla klimatskäl. Årets underskott under första kvartalet är emellertid det största på minst 20 år. Det finns därför anledning att se med tvekan på regeringens optimistiska kalkyler för resten av året.

De senaste årens låga och ibland sjunkande industriinvesteringar kan till en del förklara att exportindustrins kapacitet inte är så stor att jämvikt mellan export och import uppnås ens i ett läge där denna industri arbetar för full kapacitet och säljer till stigande priser.

Det ökande underskottet i tjänstenettot, bl. a. de växande utlandsresorna, förklarar också en betydande del av det ökade underskottet i bytesbalansen.

Enligt vår mening behöver långsiktiga åtgärder i första hand vidtas för att förbyta handelsbalansens underskott i ett växande överskott, som kan kompensera det negativa tjänstenettot. Det betyder att det inom landet måste föras en politik som stimulerar industriinvesteringarna, särskilt inom exportindustrin. Dessutom får kostnadsnivåns rörelser i vårt land jämfört

med i andra länder inte utvecklas så, att vårt näringslivs konkurrensförmåga minskar. Ett alternativ till detta vore importrestriktioner eller åtgärder som förbättrar tjänstebalansen. Det är ett sämre alternativ, som bl. a. troligen skulle tvingas innefatta restriktioner i utlandsturismen. Detta vore endast en tillfällig lösning.

De strukturella förändringar som kan antas ha orsakat en stor del av det ökade underskottet i bytesbalansen har inte tillfredsställande kartlagts. Vi föreslår därför att en parlamentarisk utredning tillsätts med uppgift att snarast undersöka underskottets orsaker och framlägga förslag till långsiktiga åtgärder och samhällsekonomiska prioriteringar som kan förbättra betalningsbalansen. I en sådan utredning bör ingå representanter för de politiska partierna samt näringslivets organisationer och arbetsmarknadens parter.

Stabiliseringspolitiken

Mellan mars 1969 och mars 1970 steg konsumentprisindex med 6,7 %. Trots detta räknar man i den reviderade nationalbudgeten med endast drygt 4,5 % prisstegring under hela 1970. Även om prisstegringen under resten av året troligen blir något mindre snabb, är situationen uppenbarligen otillfredsställande. Dessutom är kostnadsutvecklingen för näringslivet av stor betydelse för bytesbalansens utveckling.

Kravet på en ekonomisk-politisk stabiliseringskonferens har större aktualitet än på länge.

Sammanfattning av förslag som folkpartiet och centerpartiet framfört under vårriksdagen:

1. Utbyggd budgetplanering med längre framtidsperspektiv.
2. En översiktlig nationalbudget i arbetskraftstermer.
3. En rullande ekonomisk planering, som omfattar alternativa planer till underlag för de politiska instansernas prioriteringar.
4. Periodiska översyner av statsutgifterna för att främja kostnadsbesparingar och önskvärda omprioriteringar i utgiftsprogrammen.
5. Flexiblare statlig finanspolitik, som bättre anpassas efter konjunkturen.
6. Hushållssparandet, som de senaste åren gått kraftigt tillbaka och 1970 kan befaras minska ytterligare, bör stimuleras.
7. Ett ekonomisk-socialt råd med representation för regering och opposition, olika organisationer samt fristående ekonomisk expertis inrättas med uppgift att bättre belysa de samhällsekonomiska problemen.
8. Regelbundna ekonomisk-politiska stabiliseringskonferenser.

Härtill fogas i denna motion förslag om en parlamentarisk utredning med företrädare också för näringslivets organisationer och arbetsmarkna-

dens parter med uppgift att undersöka orsakerna till rådande obalans i de utrikes betalningarna och framlägga förslag till strukturella förändringar i samhällsekonomin, som långsiktigt kan återställa jämvikten i vår betalningsbalans.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställer vi,

1. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en parlamentarisk utredning med företrädare också för näringslivets organisationer och arbetsmarknads parter, vars uppgift skall vara att skyndsamt undersöka orsakerna till rådande obalans i de utrikes betalningarna och föreslå sådana kortsiktiga och långsiktiga åtgärder som statsmakterna kan vidta för att bidra till att jämvikten i betalningsbalansen återställs;

2. att riksdagen i övrigt ger Kungl. Maj:t till känna vad som anförts i denna motion.

Stockholm den 19 maj 1970

Gunnar Helén (fp)

Torsten Bengtson (cp)